

SÜLEYMAN ÇELEBİ HZ.
VE MEVLİD-İ ŞERİFHüseyin Vassâf (1872-1929)'ın
Mevlid Şerhi, Güلزâr-ı Aşk

Hazırlayanlar: Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner

PROF. DR. MUSA YILDIZ*

Hüseyin Vassâf Bey'in kaleme aldığı *Gülzâr-ı Aşk* adlı eser, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletu'n-Necât* adlı ünlü Mevlid-i Şerîf'inin şerh çalışmasıdır. Süleyman Çelebi'nin Mevlid-i Şerîfi kendisinden sonra benzer eserlerin telif edilmesiyle Türk edebiyatında "Mevlid" isimli bir edebî türün ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Fakat bu türde verilen hiçbir eser onun kadar adını duyuramamıştır ve "Mevlid", âdeta Süleyman Çelebi ile özdeşleşmiştir. Günümüzde hâlâ vefat edenlerin ardından düzenlenen ve "mevlid" olarak adlandırılan törenlerde, Süleyman Çelebi'nin altı asırlık Mevlid-i Şerîf'i terennüm edilmektedir.

Süleyman Çelebi, tahminen 1351 yılında Bursa'da doğmuştur. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Bilinen tek eseri, bu çalışmanın

da konusu olan *Gülzâr-ı Aşk* adıyla şerh edilen *Vesîletu'n-Necât*'tır. Sultan Yıldırım Bâyezid zamanında Ulu Cami'ye imam tayin edilen Süleyman Çelebi'nin dönemin önemli ilmi şahsiyetlerinden olduğu, bu nedenle kendisine "Çelebi" dendiği aktarılmaktadır. Ünlü eseri *Vesîletu'n-Necât*'ın (Mevlid) yazımı ise çeşitli kaynaklarda Ulu Cami'de imamken yaşadığı bir olaya dayandırılır.

Bir vaizin vaazında, "Biz Allah'ın peygamberlerinden hiçbirini ötekenden ayırmayız," mealindeki Bakara Suresi, 285. ayeti açıklarken bütün peygamberlerin eşit olduğunu, dolayısıyla Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (sav) de diğer peygamberlerden üstün olmadığını belirtmesi üzerine, dinleyenler arasındaki âlim bir şahıs, bahsi geçen vaize karşı çıkarak kendisini tefsir ilminde geliştiren

mesini tavsiye etmiştir. Ayrıca Peygamberlerin tebliğ vazifesi açısından eşit olduğunu; fakat fazilet bakımından Hz. Peygamber'in (sav) üstün olduğunu belirtmiş ve bunun delili olarak, "O peygamberlerin bazılarını bazılarına üstün kıldık," mealindeki Bakara Suresi, 253. ayeti örnek vermiştir.

Yaşanan bu olayı işiten ve oldukça müteessir olan Süleyman Çelebi, Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa'nın (sav) nübüvvetinin şanını anlatmak istemiş ve onun doğumu dâhil hayatındaki mucizevi sırlarından bahsettiği manzum eseri *Vesiletu'n-Necât*'ı ortaya koymuştur. "Kurtuluş vesilesi" manasına gelen *Vesiletu'n-Necât* adlı eserin "Mevlid" olarak adlandırılması daha sonradan gerçekleşmiştir. Eser, altı asırdır geniş bir İslam coğrafyasında okunmakta, terennüm edilmekte ve çeşitli ilmi çalışmalara konu olmaktadır. "Mevlid" kelimesinin lügat manası "doğum" demektir ve eserin içeriğinde de bahsedildiği üzere Hz. Muhammed'in (sav) doğumunu temsil etmektedir. Süleyman Çelebi'nin eserde Peygamber Efendimiz'in (sav) doğumu hakkında yazdığı, dillere pelesenk olan şu meşhur beyitlere burada yer vermek isabetli olacaktır:

*Âmine Hâtun Muhammed ânesi
Ol sedefden oldı ol dür dânesi
Didi gördüm ol Habîb'ün ânesi
Bir 'aceb nûr kim güneş pervânesi
Berk urup çıkdı evümden nâgehân
Göklere dek nûr ile doldı cihân
İndiler gökden melekler sâf sâf
Ka'be gibi kıldılar evüm tavâf*

Süleyman Çelebi ve ünlü eseri *Vesiletu'n-Necât* hakkında verdiğimiz bu kısa ve öz bilgilerin ardından Hüseyin Vassâf Bey ve bahsi geçen eserin en önemli şerhlerinden biri olan eseri *Gülzâr-ı Aşk*'a değinmek gerekmektedir. Eserleriyle Türk-İslam medeniyetine büyük katkılarda bulunmuş ve özellikle *Sefîne-i Evliyâ* isimli eseriyle tanınan Hüseyin Vassâf Bey önemli bir tasavvuf tarihçisidir. 1872 yılında dünyaya gelen Hüseyin Vassâf Bey, uzun yıllar çeşitli kurumlarda gümrük memurluğu vazifesi yürütmüştür. Vassâf'ın tasavvufa duyduğu ilgi ailesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim anne ve babasının çeşitli tasavvuf erbabına bağlı olduğu aktarılmaktadır. Kendisinin de dönemin birçok mutasavvıfı ile irtibatla olduğu ve onların derslerinden istifade ettiği bilinmektedir. Bu dersler esnasında birçok dinî ve edebî eseri okuma ve tetkik etme fırsatı bulmuştur. Vassâf'ın genel olarak Halvetî Gülşenî, ardından Uşşâkî, bunlara ek olarak başka tasavvufî tarikatlardan manevi

olarak beslendiği aktarılmaktadır. Müellifin bu çalışmada ele alınan ve 1904 yılında tamamladığı *Gülzâr-ı Aşk*'i, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i üzerine kaleme alınmış şerhlerin en önemlisi, muhteva bakımından en kapsamlısıdır.

Hüseyin Vassâf Bey, *Gülzâr-ı Aşk*'ında *Vesiletu'n-Necât* adlı eserin neredeyse her beytini şerh ve analiz etmiştir. Beyitlerin ele alındığı açıklamaların arka planında müellifin beyitlerde yer alan İslami ve tasavvufî kavramlara dair dilsel ve kültürel birikimi göze çarpmaktadır. Bu niteliğiyle eserin, *Vesiletu'n-Necât*'ın sıradan bir şerhi değil, aynı zamanda İslam kültür ve tasavvufunun ana hatlarına ışık tutan bir başvuru kaynağı olduğu söylenebilir.

Hüseyin Vassâf'ın Arapça ve Farsça'ya vukûfiyeti, onun, eserinde İslam külliyyatını teşkil eden tefsir, hadis, kelam, fıkıh gibi alanların yanı sıra felsefe, tarih, coğrafya gibi sosyal bilim dallarına ait olan önemli klasik kaynaklardan yararlanmasına ve onlardan çeşitli alıntılar yaparak eserinin muhtevasını zenginleştirmesine imkân vermiştir. Hüseyin Vassâf Bey eserinde ele aldığı beyitlerde geçen İslam'la ilgili temel kavramları açıklarken bu kavramların metindeki bağlamsal anlamlarını vermekle yetinmemiş, kendi ilmi entelektüel birikimi sayesinde onları tarihsel bir yaklaşımla ele alarak âdetâ her bir kavramın biyografisini, anlam serüvenini ortaya koymuştur. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i telif ederken hissettiği teessür ve manevi adanmışlığı onun çalışmasında da hissetmek mümkündür. Nitekim her iki âlimin eserlerine verdiği isimler; yani *Vesiletu'n-Necât* (*Kurtuluş Vesilesi*) ve *Gülzâr-ı Aşk* (*Aşkın Gül Bahçesi*) bile onların Hz. Muhammed'e (sav) duydukları muhabbetin göstergelerinden sadece biridir.

Bu çalışmada da bahsi geçtiği üzere Süleyman Çelebi'nin Mevlid-i Şerifi, Hz. Peygamberin doğumu, hayatı ve miraca yükselişi gibi konuları ele alan didaktik nitelikte bir çalışmadır. Hüseyin Vassâf Bey, *Gülzâr-ı Aşk*'ta, Mevlid'de yer alan beyitlerin yanı sıra farklı birçok dinî ve tasavvufî konuya da değinmiştir. Bu konuların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: Süleyman Çelebi'nin hayatı, onu *Vesiletu'n-Necât*'ı yazmaya iten sâikler, Mevlid okuma geleneği ve bid'at olup olmasının tartışılması, Esmâ'u'l-Hüsna ile ilgili şerh, zikir geleneği, mü'minin duyduğu aşk ve muhabbet, tevhidin mahiyeti, insan ve nefis, cin ve meleklerin mahiyeti, kudret-i ilâhiyye, Muhammed ismi ve okunacak salat ve salavâtın ele alınması, diğer peygamberler hakkında bilgi, irfan, keramet, sülük, marifetullah ve cemâllullah kavramları, Furkân'ın sırrı, sâfi ve sūfi

gibi tasavvufî kavramların ele alınması, Hallâc-ı Mansûr'un Ene'l-Hak sözü, Sünnet-i Nebî, Mekte ve Kâbe, Hz. Muhammed (sav) ile ve Hz. Hatice'nin (ranha) evlenmesi, Hira Dağı, ümmîlik kavramı, Hz. Muhammed'in "Emîn" sıfatı, kutsal geceler, Burak, Kudüs-i Şerif, tesbîhin mahiyeti. Tüm bu konulardan anlaşılacağı üzere, *Gülzâr-ı Aşk*'in, Mevlid-i Şerif'in herhangi bir şerhi olarak görmek yanlıştır. Bilakis o, bu eseri şerh etmesinin yanı sıra İslâm kültür ve tasavvuf tarihi alanında başucu kaynağı sayılabilecek ansiklopedik bir eserdir. Müellif bu eseri telif etme sebebini, eserine giriş niteliğinde kaleme aldığı bölümde şu şekilde ifade eder:

"Her ne zaman mevlid-i şerif cem'iyetinde bulunsam nâ'il-i zevk-i ma'nevi olurum. Bu sebeple Mevlidî Süleyman Çelebi Hazretlerine karşı kalbimde büyük bir muhabbet vardır. Bir vakitler gerek tercüme-i hâli, gerek manzûme-i mergûbesi hakkında 'alâ kadri'l-istitâ' tedkîkât ve tettebbu'atta bulunmuş idim. Süleyman Çelebi Hazretlerinin te'lifine hâme-rân-ı himmet oldukları mevlid-i şerif manzûme-i mergûbesi fi'l-hakîka tanzîr ve taklîdi gayr-ı kâbil âsâr-ı makbûledendir ki, her türlü tâ'bîrleriyle sehl-i mümteni'dir, sihr-i halâldir. Beş yüz seneden beri şû'arâ-yı 'Osmâniyye tarafından vilâdet-i Hz. Risâlet-penâhı hakkında lisân-ı Türkî onda lâ-yu'ad âsâr-ı ber-güzîde keşîde-i silk-i ta'zîm kılınmış, fakat hiçbiri Süleyman Çelebi'nin manzûme-i ka'bına varamamıştır. O şeref ve rağbeti ancak o Nâzım-ı Muhterem kazandı..."

Bu sözlerden müellifin ve dönemin ilim erbabının, Süleyman Çelebi'ye duydukları muhabbet, saygı ve *Vesîletu'n-Necât* isimli mevlid-i şerife verdikleri önem anlaşılmaktadır.

Hüseyin Vassâf'ın, eseri kaleme alırken izlediği metot Türk edebiyatında uygulanan klasik şerh metodu olarak nitelendirilebilir. Müellif, eserdeki beytlere numaralar vererek, gerekli gördüğü beyitleri, ilk önce içerisinde geçen bilinmeyen kelimelerin anlamlarını ve kavramların mahiyetini ortaya koymak suretiyle açıklamıştır. Bu süreçte birçok temel kaynağa gönderme-

de bulunmuştur. Bu kısımda eserden bir zübde niteliğinde Mevlid-i Şerif'in "Tevhîd" faslında yer alan meşhur bir beyit ve müellifin ilgili beyti şerhinin giriş kısmına yer verilecektir:

Allah adın zikr idelüm evvelâ

Vâcib oldur cümle işde her kula

"Hz. Nâzım- muhterem evvel emirde Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücûdun ism-i şeriflerini zikr etmeyi murâd buyurup işbu manzûme-i mergûbesini okuyan dinleyen ihvân-ı dîni 'alâ-tarîki'l-îkâz, zikr-i Hakk'a da'vet ve beyti sâniyi de birinci beytin mütemmimi olmak üzere îrâd buyurur ve demek ister ki: Ey sâmi'în! Ey kâri'în! Evvel emirde Allahu 'azîmü's-şân (cc) ve 'amme nevâluhu ve lâ ilâhe ğayruhu (Şanı yüce, nimetleri çeşit çeşit olan ve ondan başka ilah olmayan.) Hazretlerinin mübârek, mu'allâ ism-i şerifi zikr eylemek her kulun üzerine vâcibdir..."

Müellif beytin şerhine bu şekilde devam eden bir girizgâh yaptıktan sonra, Lafza-i Celâl, İsm-i A'zam ve Zikru'llâh hakkında tefsir ve hadis kaynaklarının yanı sıra ulema görüşlerine de yer verdiği tafsilatlı açıklamalarda bulunmuştur.

Gülzâr-ı Aşk'in yazarı Hüseyin Vassâf'ın kendi el yazısıyla kaleme aldığı mevcut tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bu nüshanın kenarına müellif tarafından eklenen hacimli ek bilgilerin okunma zorluğu, dahası bazı kısımların okunamayışı, alan araştırmacıları açısından büyük zorluklar teşkil etmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında bu kitap; Türk İslâm tarihine damga vurmuş bir eser addedilen Mevlid-i Şerif'in, ilmî ve kültürel açıdan son derece donanımlı bir âlim olan Hüseyin Vassâf'ın kalemiyle ortaya koyulmuş en kapsamlı şerhi olan *Gülzâr-ı Aşk*'i üstün bir çaba ve titizlikle okuyucuya sunmaktadır.

Eserin bugüne kadar **Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Kaplan Üstüner** tarafından hazırlanan iki farklı baskısı yayımlanmıştır. Bunlardan birincisi 2006 yılında Dergâh Yayınları, ikincisi 2013 yılında H Yayınları arasında çıkmıştır. ▶

(*) Gazi Üniversitesi Rektörü